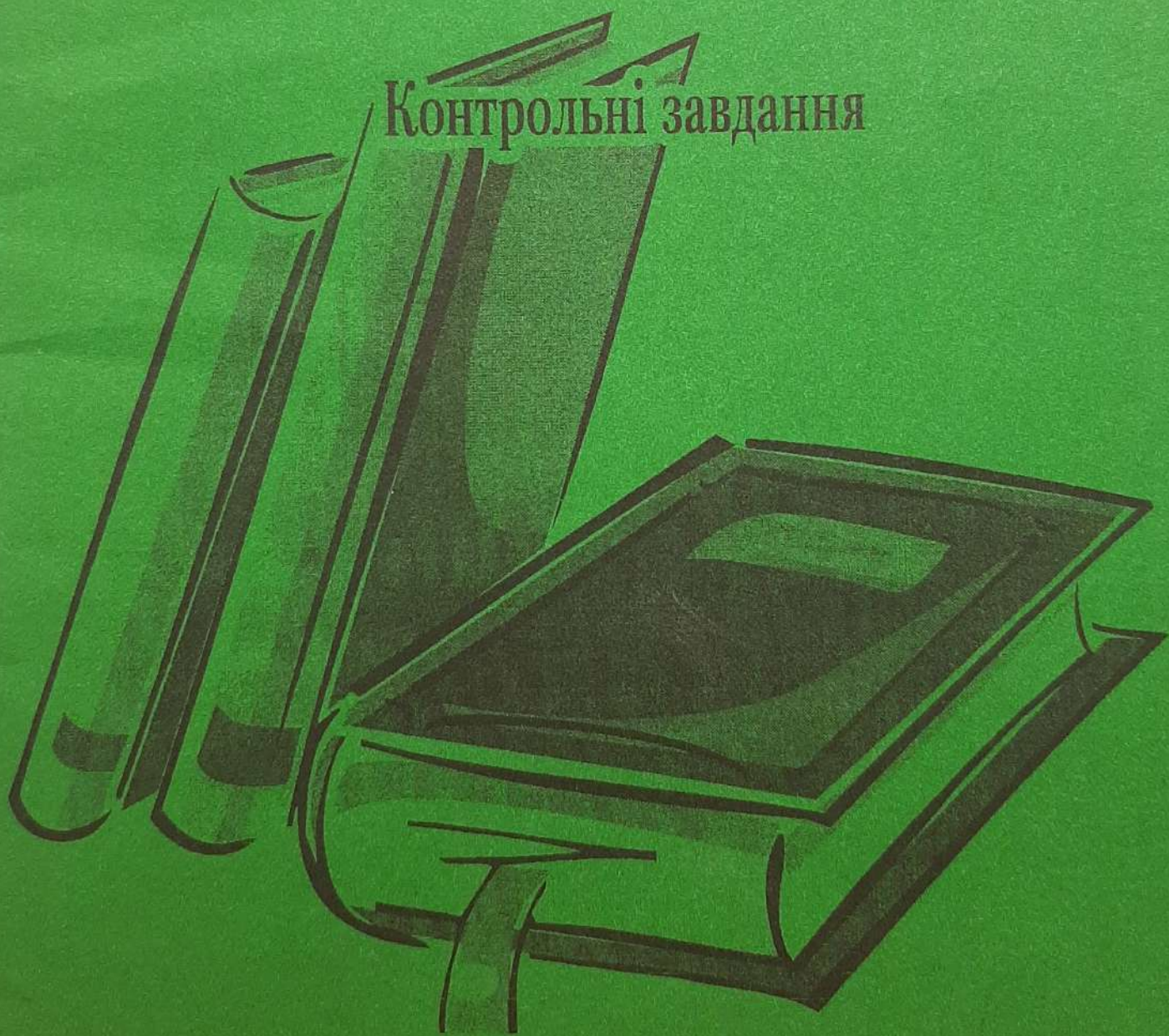

ФОНЕТИКА І ФОНОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Контрольні завдання

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Підлягає поверненню на кафедру

**Фонетика і фонологія
сучасної української літературної мови**

Контрольні завдання

Чернівці
„Рута”
2007

УДК 811.161.2'34(076.1)
ББК 81.411.1–923.1
Ф 776

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Ф 776 Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови: Контрольні завдання для студентів спеціальності „Переклад” (українсько-російський) / Укл.: Гуцуляк Т.Є. – Чернівці: Рута, 2007. – 40 с.

У навчально-методичному посібнику запропоновано блоки теоретичних та практичних контрольних завдань з „Фонетики та фонології сучасної української мови” для студентів спеціальності „Переклад” (українсько-російський).

Контрольні завдання розподілено на три модулі: *модуль I* „Звуковий рівень мови. Будова мовного апарата. Артикуляційно-акустична характеристика звуків”; *модуль II* „Модифікації і чергування фонем”; *модуль III* „Склад. Наголос”. Кожен модуль містить чотири варіанти вправ теоретичного і практичного спрямування. Окремі завдання пов’язані зі встановленням особливостей фонетичної системи української та російської мов.

ББК81.411.1–923.1

© „Рута”, 2007

Зміст

Список рекомендованої літератури	5
--	---

Модуль перший. Звуковий рівень мови. Будова мовного апарата. Артикуляційно-акустична характеристика звуків.

Варіант 1.....	7
Варіант 2.....	10
Варіант 3.....	13
Варіант 4.	16

Модуль другий. Модифікації і чергування фонем.

Варіант 1.	20
Варіант 2.	22
Варіант 3.	25
Варіант 4.	27

Модуль третій. Склад. Наголос.

Варіант 1.	31
Варіант 2.	33
Варіант 3.	35
Варіант 4.	37

Передмова

Перевірка набутих теоретичних відомостей та практичних умінь за допомогою тестових завдань є в наш час одним із найбільш ефективних методів, які застосовують як для поточного, так і для рубіжного контролю знань.

У пропонованому навчально-методичному посібнику подано контрольні завдання з курсу „Фонетики й фонології сучасної української мови”, які розподілено за трьома модулями: *модуль I* „Звуковий рівень мови. Будова мовного апарата. Артикуляційно-акустична характеристика звуків”; *модуль II* „Модифікації і чергування фонем”; *модуль III* „Склад. Наголос”.

Кожен модуль охоплює 4 варіанти завдань, що містять теоретичний і практичний блоки вправ, більша частина з яких – тести різного типу. Для перевірки знань теоретичного матеріалу підібрано завдання, у яких потрібно визначити три правильних відповіді з шести запропонованих; вибрати з-поміж чотирьох формулювань такі твердження, що характеризують особливості звукової будови української й відповідно російської мов та інші. Практичний блок, окрім традиційних вправ, пов’язаних із визначенням однієї, двох чи трьох правильних відповідей, містить завдання, в яких потрібно знайти правильну відповідь у кожному рядку. Для цього треба заповнити табличку, вказавши номер потрібного слова (чи слів).

Запропоновані завдання мають на меті спонукати студентів самостійно аналізувати мовний матеріал, робити правильні узагальнення, вміти порівнювати особливості звукової системи української й російської мов.

Для того, аби успішно виконати теоретичний і практичний блоки вправ студент повинен ґрунтовно опрацювати пропоновану наукову літературу та виконати низку тренувальних завдань.

Матеріали посібника можна використовувати для проведення підсумкових модульних контрольних робіт, а також для самопідготовки й самоконтролю.

Список рекомендованої літератури

I. Обов'язкова література.

1. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. – Львів, 2002.
2. Головащук С. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К., 1995.
3. Жилко Ф. Фонологічні особливості української мови в порівнянні з іншими слов'янськими. – К., 1963.
4. Жовтобрюх М., Кулик Б. Курс сучасної української літературної мови. – К., 1972.
5. Карпенко Ю. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови: учбовий посібник для студентів філологічних факультетів. – Одеса, 1996.
6. Наконечний М. Орфоепічні норми та їх значення // В кн.: Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. – К., 1969.
7. Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы. – М., 1987.
8. Орфоепічний словник / Укл. М. Погрібний. – К., 1984.
9. Орфоепічний словник української мови: В 2-х томах. – К., 2001 – 2003.
10. Современный русский литературный язык / Под. ред. М. Шанского. – Ленинград, 1988.
11. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. – К., 1969.
12. Сучасна українська літературна мова: Підручник / За ред. А. Грищенка. – К., 1997.
13. Тоцька Н. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К., 1981.
14. Українська мова. Енциклопедія. – К, 2004.
15. Український правопис. – К., 1993.
16. Ющук І. Українська мова. – К., 2003.

II. Додаткова література.

1. Аванесов Р. О слогоразделе и строении слога в русском языке // Фонетика современного русского литературного языка. – М., 1956.
2. Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник. – Львів, 2005.
3. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: за матеріалами засобів масової інформації. – К., 2003.
4. Задорожній В. Історія наголошення прикметників з суфіксом -ськ української мови // Мовознавство. – 1990. – № 4. – С. 32 – 40.
5. Замський А. Подовжені приголосні у фонологічній і морфологічній системах української мови // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 56 – 65.

6. Караванський С. Секрети української мови. – К., 1994.
7. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне „я”. – К., 2001.
8. Костів О. Асиміляція приголосних звуків української мови за дзвінкістю / глухістю (ядро та периферія) // Збірник праць і матеріалів на пошану професора Івана Ковалика. – К., 2003. – С. 148 – 153.
9. Микитин М. Формування орфоепічних норм української літературної мови (на матеріалі „Граматики малороссийского наречия” О. Павловського і „Словника української мови” Білецького-Носенка) // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С. 37 – 42.
10. Німчук В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія г // Мовознавство. – 1990. – № 6. – С. 3 – 19.
11. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. – К., 2001.
12. Потебня А. К истории звуков русского языка. – Воронеж, 1876.
13. Потебня А. Ударение. – К., 1973.
14. Прокопова Л., Тоцька Н. „Соціофонетичний нарис українського мовлення сучасної молоді (велике місто – мале місто – село)” // Мовознавство. – 1990. – № 3. – С. 17 – 26.
15. Сімович В. Проблема гармонії складів у морфології слов’янських мов. – Прага, 1937.
16. Тоцька Н. Система голосних фонем української мови // Мовознавство. – 1983. – № 5. – С. 16 – 23.
17. Українець Л. Кореляція приголосних за дзвінкістю – глухістю в українській мові // Українське мовознавство: Респ. міжвід. наук. зб. – К., 1984. – Вип. 12. – С. 41 – 48.
18. Щерба Л. Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Ленинград, 1958. – Т.1.
19. Щерба Л. Русские гласные в качественном и количественном отношении. – Ленинград, 1983.

**Модуль 1. Звуковий рівень мови. Будова мовного апарата.
Артикуляційно-акустична характеристика звуків.**

Студент повинен знати:

1. Предмет і завдання фонетики і фонології. Зв'язок фонетики з іншими науками.
2. Визначення понять „звук” і „фонема”, основні ознаки цих мовних одиниць.
3. Сегментні (лінійні) і надсегментні (нелінійні) звукові одиниці.
4. Будова мовного апарата. Активні і пасивні мовні органи.
5. Артикуляційна й акустична характеристика звуків української мови.
6. Відмінність між голосними і приголосними звуками.
7. Класифікація голосних звуків.
8. Класифікація приголосних звуків.
9. Порівняльна характеристика звукової системи української і російської мов.
10. Фонетична транскрипція.
11. Фонетичний і фонематичний аналіз слова.

Студент повинен вміти:

1. Давати артикуляційну характеристику голосних і приголосних звуків.
2. Записувати текст фонетичною транскрипцією.
3. Робити фонетичний і фонематичний аналіз слова.

В а р і а н т 1.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. *Із поданих тверджень визначте три правильних.*

- А. Фонетика вивчає сукупність правил вимови звуків та їх сполук.
- Б. Звук – це найменша конкретна лінійна мовленнєва одиниця.
- В. Зміна однієї фонемі призводить до появи нової лексичної одиниці.
- Г. Голосові зв'язки, губи і носова порожнина належать до активних мовних органів.
- Ґ. Голосні звуки творяться без виникнення перешкоди на шляху повітряного струменя і м'язова напруга апарату мовлення скерована на розкриття ротової порожнини.
- Д. Глотка подає струмінь повітря для утворення звука.

Завдання 2. Визначте: **1)** в якому рядку правильно подано всі м'які приголосні звуки української мови; **2)** в якому рядку правильно подано всі м'які приголосні звуки російської мови.

- А. [д'], [т'], [з'], [с'], [дз'], [л'], [н'], [р'], [ц'], [ш'], [ж'], [ч'], [б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], [г'], [к'], [х'], [й].
- Б. [д'], [т'], [з'], [с'], [дз'], [л'], [н'], [р'], [ц'], [й].
- В. [б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], [д'], [т'], [з'], [с'], [л'], [н'], [р'], [й], [ч'], [ш'].
- Г. [б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], [д'], [т'], [з'], [с'], [л'], [н'], [р'], [й], [ч'], [дз'], [ц'].

Завдання 3. У якому рядку подано правильно характеристику приголосного [г] : **1)** в українській мові; **2)** в російській мові.

- А. Дзвінкий, задньоязиковий, зімкнений, твердий.
- Б. Дзвінкий, глотковий, щілинний, твердий.
- В. Глухий, задньоязиковий, зімкнений, твердий.
- Г. Дзвінкий, задньоязиковий, щілинний, твердий.

Завдання 4. У якому рядку подано приголосні-африкати: **1)** в українській мові; **2)** в російській мові.

- А. [дж], [дж], [дж'], [ч], [ц'], [ц].
- Б. [дж], [дж], [дж'].
- В. [ч], [ч'], [ц'], [ц].
- Г. [ч'], [ц].

Практичний блок завдань

Завдання 1. Визначте, які слова в кожному рядку містять усі голосні одного піднесення. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. 1. Термометр. 2. Кучугура. 3. Клеймо. 4. Майно. 5. Велич.
- Б. 1. Розголос. 2. Напрочуд. 3. Концерт. 4. Обнова. 5. Вакуум.
- В. 1. Опеньок. 2. Кухоль. 3. Репортер. 4. Небосхил. 5. Варвар.
- Г. 1. Комплекс. 2. Погруддя. 3. Оборонець. 4. Телестудія. 5. Вантаж.
- Ґ. 1. Вада. 2. Вражати. 3. Джерело. 4. Гукати. 5. Дещо.

Завдання 2. Визначте, у яких словах усі приголосні звуки сонорні. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. Пітьма(1), хоч(2) око(3) вийми(4).
 Б. Так(1) йому(2) пасує(3), як(4) свині(5) в ярмі(6).
 В. Волосся(1) м'яке(2), як(3) льон(4).
 Г. В голові(1), неначе(2) в млині(3).
 Ґ. Дівка(1) рум'яна(2), як (3) ружа (4).

Завдання 3. Визначте, в яких словах усі приголосні звуки глухі. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. Літо(1) розгорілося(2), як (3) сирі(4) дрова (5) в(6) печі (7).
 Б. Такий(1) мороз(2), що(3) й(4) пса(5) не(6) вигнав(7) би(8) з(9) хати (10).
 В. Голий(1), як(2) кістка(3), а гострий(4), як(5) бритва(6).
 Г. Ближча(1) сорочка(2) тілу(3), як(4) рідна(5) тітка(6).
 Ґ. Роки(1) йдуть(2), як(3) вода(4) тече(5).

Завдання 4. Визначте:

1. У якому рядку всі приголосні у словах щілинні.
2. У якому рядку всі приголосні у словах зімкнені.
3. У якому рядку сполучення дж, дз є афrikатами.

- А. Злазиш, ласую, голгофа, вшиваю, живий.
 Б. Джигіт, підзвітний, піджати, піджарка, під'їзд.
 В. Певний, одужувати, мускат, зиркаю, їжитися.
 Г. Дзбан, їжджу, джоуль, дзвякати, саджу.
 Ґ. Їжа, істина, совість, усуваю, ухопити.
 Д. Апетит, бабка, капати, добуток, такт.

Завдання 5. Вкажіть, які слова української мови у звуковій будові містять такі звуки, яких немає в російській мові. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г

- А. Ішли(1) ми(2) з поля(3), джміль(4) гудів(5) у глоді(6) (Л. Костенко).

- Б. Будуть(1) тебе(2) кликать(3) у сади(4) зелені(5) хлопців(6) чорночубих(7) диво-наречені(8) (В. Симоненко).
- В. Рідко(1), нене(2), згадую(3) про(4) тебе(5), дні(6) занадто(7) куці(8) та малі(9) (В. Симоненко).
- Г. Літає(1) радість(2), щастя(3) світе(4), дзвенять(5) пташки(6) в садах(7) рясих(8) (О. Олесь).

Завдання 6. *Визначте два рядки, в яких допущено помилку у фонетичній транскрипції.*

1. Надокучити піснями [надо^уку□чи^ети^е п'іс'н'а□ми^е].
2. Готуватися до вечірки [готува□ти^с'а до веч'ірки^е].
3. Хлопець випасає вівці [хло□пе^нц' ви^епаса□йе в'їц'і].
4. Вмивався перед дзеркалом [вми^ева□вс'а пе□ре^нд дзе□ркалом].
5. Цілющий напій [ц'іл'у□шчи^еї нап'ії].

В а р і а н т 2.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. *Із поданих тверджень визначте три правильних.*

- А. До лінійних (сегментних) звукових одиниць належать звуки, склади і наголос.
- Б. Фонема – це найменша абстрактна нелінійна одиниця мови, функція якої полягає у розрізненні й розпізнаванні значущих одиниць – морфем, а через них і слів.
- В. Приголосні утворюються внаслідок неперіодичних коливань струменя видихуваного повітря, коли він натрапляє на повну або часткову перепону.
- Г. Приголосний [ф] належить до сонорних звуків.
- Ґ. Основна функція гортані полягає в голосоутворенні.
- Д. У мовленнєвому потоці сила звука залежить від його тривалості в часі.

Завдання 2. *Із поданих тверджень виберіть відповіді, які пояснюють, чому кількість приголосних фонем у російській та українській мовах є різною. Відповідь обґрунтуйте, навівши приклади.*

- А. У російській мові виділяють тверді і м'які губні приголосні [б] – [б'], [п] – [п'], [в] – [в'], [м] – [м'], [ф] – [ф']; передньо-язикові шиплячі [ч'] і [ш']; задньоязикові [г'], [к'], [х'].

- Б. У російській мові відсутні звуки [дз̣], [дз̣̌] і [дж̣].
 В. У російській мові приголосний [ц] тільки твердий, а [ч] лише м'який.
 Г. М'який і твердий знак не позначають звука.
 І. Букви я, ю, є можуть позначати два звуки.

Завдання 3. Яку функцію виконують а) твердий і м'який знак у російській мові та б) апостроф в українській мові. Відповідь підтвердіть, навівши приклади.

1. Вказують тільки на м'якість приголосних.
2. Служать для позначення роздільної вимови.
3. Вказують на м'якість приголосних та на роздільну вимову.

Завдання 4. Вимова дрижачих приголосних [р], [р'] відбувається у такий спосіб.

- А. Кінчик язика періодично або притискається до альвеол, або відходить від них, утворюючи своєрідне дрижання.
 Б. Утворюється зімкнення між кінчиком язика й передніми зубами, одночасно бокові краї язика опущені, звільняючи прохід для видихуваного струменя повітря.
 В. Активний орган утворює зімкнення з пасивним органом, яке долається струменем видихуваного повітря.
 Г. Задня стінка глотки зближується з коренем язика.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Визначте, які слова в кожному рядку містять всі голосні одного піднесення. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. 1. Терен. 2. Роздум. 3. Поверх. 4. Товариство. 5. Джоуль.
 Б. 1. Молоко. 2. Таможня. 3. Невже. 4. Тайга. 5. Дешево.
 В. 1. Ремесло. 2. Гроза. 3. Стремено. 4. Подружжя. 5. Дзиглик.
 Г. 1. Рельєф. 2. Розрада. 3. Стовпець. 4. Напоготові. 5. Дзюркіт.
 Ґ. 1. Донецьк. 2. Дивуватися. 3. Дрімучість. 4. Диктор. 5. Засилля.

Завдання 2. Визначте, в яких словах усі приголосні звуки сонорні. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

--	--	--	--	--

- А. Дівчина(1), як(2) билина(3), куди(4) вітер(5) подається(6), туди(7) вона(8) й гнеться(9).
 Б. Дівоча(1) краса(2), як(3) майова(4) роса(5).
 В. Людина(1) без(2) мрій(3), як(4) пташка(5) без (6) крил(7).
 Г. Легінь(1), як(2) із лика(3) ремінь(4).
 І. Хлопець(1), як(2) явір(3).

Завдання 3. Визначте, у яких словах усі приголосні звуки глухі. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. Босий(1), як(2) пес(3).
 Б. Голова(1), як(2) тік(3), а язик(4), як(5) ціп(6), що(7) хочу(8), те й(9) молочу(10).
 В. Застр'яв(1), як(2) кістка(3) в горлі(4).
 Г. Дівка(1), як(2) чічка(3).
 І. Коси(1), як(2) льон(3).

Завдання 4. Визначте:

1. У якому рядку всі приголосні у словах щілинні.
2. У якому рядку всі приголосні у словах зімкнені.
3. У якому рядку сполучення дж, дз є африкатами.

- А. Ухвала, шия, шквал, фах, фойє.
 Б. Підживлюю, роздзвонитися, засаджуєш, підземелля, підзахисний.
 В. Шифрувати, піддаватися, розбагатіти, смерека, басейн.
 Г. Дзенькіт, збуджувати, дзиглик, джгут, пересаджу.
 Ґ. Апогей, буйвіл, відслоняти, вільха, війнути.
 Д. Поет, капот, ткати, покатати, подути.

Завдання 5. Вкажіть, які слова української мови у звуковій будові містять такі звуки, яких немає в російській мові. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г

- А. Геніїв(1) між(2) нами(3) небагато(4), то(5) чому(6) б не поклонялись(7) їм(8) (В. Симоненко).
 Б. Страшні(1) слова(2), коли(3) вони(4) мовчать(5), коли(6)

вони(7) зненацька(8) причаїлись(9) (Л. Костенко).

В. В зеленім(1) жупані(2) по(3) світлиці(4) походить(5)
(Т. Шевченко).

Г. А там(1)...жорстокий(2) клекіт(3) бою(4) і дзвін(5) мечів(6)
до третьої(7) весни(8) (Л. Костенко).

Завдання 6. Визначте два рядки, в яких допущено помилку у фонетичній транскрипції.

1. Щільно загороджений [шч'іл'но загоро́дже"ни́ї].
2. Непосидючий розумник [не"посидйу́ чи"й розу́мни"к].
3. Гірський рельєф [г'ірс'ки́ і́ ре"л'йе́ф].
4. Наплавався вдосталь [напла́вав'а вдо́стал'].
5. Люблю дзюркотіння води [л'убл'у́ дз'уркот'ін':а води́].

В а р і а н т 3.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. Із поданих тверджень визначте три правильних.

- А. До нелінійних (суперсегментних) звукових одиниць належать наголос та інтонація.
- Б. Функціональний аспект вивчення звукової сторони мови є предметом фонології.
- В. Акустично голосні і приголосні звуки розрізняються тим, що голосні є чисто тональними, а в звучанні приголосних обов'язково присутній і голос, і шум.
- Г. Тривалість звука визначається його протяжністю в часі.
- Ґ. Зуби, альвеоли, тверде піднебіння, носова порожнина і задня стінка глотки належать до пасивних мовних органів.
- Д. Сонорні приголосні звуки творяться тільки за участю голосу.

Завдання 2. Які з названих приголосних звуків не мають кореляційної пари за дзвінкістю/глухістю 1) в українській мові; 2) в російській мові.

- А. [ф] – [ф'].
- Б. [ф].
- В. [ц], [х], [ч'].
- Г. [ц'], [х'], [ч'].
- Ґ. [дж], [дз], [дз'].

Завдання 3. У якому рядку подано правильно характерис-

тику голосного [a] для **1)** української мови; **2)** російської мови.

- А. Задній ряд, низьке підняття, нелабіалізований.
- Б. Середній ряд, низьке підняття, нелабіалізований.
- В. Середній ряд, середнє підняття, нелабіалізований.
- Г. Задній ряд, середнє підняття, нелабіалізований.

Завдання 4. Артикуляція – це

- А. Робота органів мовлення у процесі творення певного звуку.
- Б. Правильна вимова звука.
- В. Акустичні властивості звуку.
- Г. Взаємне пристосування звуків.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Визначте, які слова в кожному рядку містять усі голосні одного піднесення. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. 1.Сусід. 2. Тюрма. 3. Курінь. 4. Самолюб. 5. Засватав.
- Б. 1. Телескоп. 2. Колиска. 3. Тепловоз. 4. Мило. 5. Рубіж.
- В. 1. Терпець. 2. Мурувати. 3. Творець. 4. Копито. 5. Застава.
- Г. 1. Кумир. 2. Козак. 3. Купіль. 4. Когут. 5. Застерігати.
- Ґ. 1. Існуючі. 2. Істина. 3. Їстівні. 4. Каверза. 5. Казан.

Завдання 2. Визначте, в яких словах усі приголосні звуки сонорні. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. Дівчина(1), як(2) малина(3).
- Б. Така(1) хороша(2), хоч(3) малюй(4).
- В. Має(1) язик(2), як(3) бритву(4).
- Г. Кому(1), як(2) болото(3), а мені(4), як(5) золото(6).
- Ґ. Милий(1) йому(2), як(3) сіль(4) в оці(5).

Завдання 3. Визначте, в яких словах усі приголосні звуки глухі. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А. Живе(1), як(2) кішка(3) з собакою(4).

- Б. Красна(1), як(2) чічка(3) в городі(4).
- В. Щоки(1) пухкі(2), мов(3) пампушки(4).
- Г. Язик(1) у тебе(2), мов(3) литовський(4) ціп(5): раз(6) по снопу(7), а раз(8) по току(9).
- Г. Не любить(1), як(2) кіт(3) сало(4).

Завдання 4. Визначте:

1. У якому рядку всі приголосні у словах щілинні.
2. У якому рядку всі приголосні у словах зімкнені.
3. У якому рядку сполучення дж, дз є африкатами.

- А. Вішаю, заважаєш, гожий, голос, елегія.
- Б. Дзижчати, підживлення, підзаголовок, дзюрчати, підземний.
- В. Будь-хто, копиця, обплітаю, гандж, білка.
- Г. Дзеленчати, розбуджу, дзвякати, заїжджати, дзига.
- Г. Бірюза, одягати, п'ята, тепер, яблуко.
- Д. Будь-куди, добути, катати, будяк, копати.

Завдання 5. Вкажіть, які слова української мови у звуковій будові містять такі звуки, яких немає в російській мові. Відповідь подайте у вигляді таблиці

А	Б	В	Г

- А. О слово(1), будь(2) мечем(3) моїм(4)! (О. Олесь).
- Б. Митцю(1) не треба(2) нагород(3), його(4) судьба(5) нагородила(6) (Л. Костенко).
- В. Довгенько(1) вдвох(2) походжали(3), мов(4) сичі(5) надуті(6) (Т. Шевченко).
- Г. І кволим(1) дзвоном(2) цвинтарної(3) церкви(4) жива(5) Полтава(6) голос(7) подала(8) (Л. Костенко).

Завдання 6. Визначте два рядки, в яких допущено помилку у фонетичній транскрипції.

1. Ковток цілющого напою [коўто□к ц'іл'у□шчого напо□йу].
2. Підживлювати саджанці [піджи□ўл'увати° са□джанц'і].
3. Чітко сформульований [ч'ітко сформул'о□вани°і].
4. Обмін досвідом [обм'ін до□св'ідом].
5. Міркувати вголос [м'іркува□ти°ўго□лос].

В а р і а н т 4.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. *Із поданих тверджень визначте три правильних.*

- А. У фонетиці вивчають артикуляційні та акустичні особливості звуків мови, закономірності їх сполучуваності у мовленнєвому потоці.
- Б. Шумними називають приголосні звуки, що утворюються з голосового тону (голосу) й шуму з перевагою голосу.
- В. До надгортанних порожнин належать: порожнина глотки, порожнина рота, порожнина носа.
- Г. Сила звука залежить від амплітуди коливань голосових зв'язок.
- Ґ. Наголос та інтонація належать до лінійних (сегментних) звукових одиниць.
- Д. Голосні і приголосні звуки є складотворчими.

Завдання 2. *Встановіть відповідність: приголосний [ц] 1) утворює кореляційну пару твердий – м'який [ц] – [ц']; 2) буває тільки твердим звуком; 3) буває тільки м'яким звуком.*

- А. В українській мові.
- Б. У російській мові.
- В. В обох мовах.
- Г. Ні в українській, ні в російській мовах.

Завдання 3. *Якою є вимова: 1) голосного [и] в українській мові; 2) голосного [ы] в російській мові.*

- А. Високе підняття, середній ряд, нелабіалізований.
- Б. Високо-середнє підняття, передній ряд, нелабіалізований.
- В. Високе підняття, передній ряд, нелабіалізований.
- Г. Середнє підняття, середній ряд, нелабіалізований.

Завдання 4. *Лабіалізовані голосні звуки – це*

- А. Звуки, що утворюються за участю губ.
- Б. Звуки, що мають напружену вимову.
- В. Вимова голосних за допомогою розширення ротової порожнини.
- Г. Звуки, при утворенні яких губи не беруть активної участі.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Визначте, які слова в кожному рядку містять всі голосні одного піднесення. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А.** 1. Підсіюю. 2. Піднос. 3. Пухкий. 4. Пучок. 5. Клейнод.
Б. 1. Путній. 2. Раритет. 3. Рішучий. 4. Релікт. 5. Клямка.
В. 1. Розбещено. 2. Рожевий. 3. Обклеєно. 4. Розкопки. 5. Клопочеш.
Г. 1. Серйозно. 2. Садиба. 3. Трепетно. 4. Середовище. 5. Кліше.
Ґ. 1. Кушнір. 2. Курликати. 3. Купіть. 4. Надбавка. 5. Обумовлено.

Завдання 2. Визначте, в яких словах усі приголосні звуки сонорні. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А.** Меле(1) язиком(2), як(3) вітряком(4).
Б. Вони(1) такі(2) милі(3) й гарні(4), як(5) голубів(6) пара(7).
В. Голодний(1), як(2) курка(3) в млині(4).
Г. Вийли(1), як(2) вимели(3).
Ґ. Як співає(1), то(2) й(3) волос(4) в'яне(5).

Завдання 3. Визначте, в яких словах усі приголосні звуки глухі. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г	Ґ

- А.** Так(1) його(2) любить(3), як(4) кість(5) в горлі(6), тернину(7) в боці(8), а сіль(9) в оці(10).
Б. Пропало(1) життя(2), як(3) несолена(4) капуста(5).
В. Так(1) спить(2), як(3) полоханий(4) заєць(5).
Г. Співає(1), як(2) пташка(3).
Ґ. Дитиночка(1), мов(2) качатко(3).

Завдання 4. Визначте:

1. У якому рядку всі приголосні у словах щілинні.
2. У якому рядку всі приголосні у словах зімкнені.
3. У якому рядку сполучення дж, дз є африкатами.

- А. Шалію, ховаюся, сажа, зигзаг, вислів.
- Б. Відродження, висота, авжеж, життєпис, засвоювати.
- В. Джентельмен, зародження, скривджений, піджарений, відзвітувати.
- Г. Родзинка, бджільництво, гандж, дзенькнути, джем.
- І. Дехто, будь-коли, гандж, колода, одубіти.
- Д. Бук, доба, підкоп, докидати, тупотіти.

Завдання 5. Вкажіть, які слова української мови у звуковій будові містять такі звуки, яких немає в російській мові. Відповідь подайте у вигляді таблицьки

А	Б	В	Г

- А. Іде(1) Марко(2) з чумаками(3). Ідучи(4), співає(5) (Т. Шевченко).
- Б. Цілий(1) тиждень(2) живу(3) і ходжу(4) між(5) левами(6), Недаремно(7) ж і місто(8) вживається(9) – Львів(10) (В. Симоненко).
- В. Неосяжна(1) сонцем(2) днина(3), і собором(4) дзвінким(5) Україна(6) написалась(7) на мурах(8) тюрми(9) (В. Стус).
- Г. Здається(1), що(2) й листок(3) би(4) цілувала(5), в дзвіночку(6) б ночувала(7), як(8) бджола(9) (Л. Костенко).

Завдання 6. Визначте два рядки, в яких допущено помилки у фонетичній транскрипції.

1. Говорити своєю мовою [говори□ти^есвоє□йу мо□войу].
2. Кукурудзяні пластівці [кукуру□дз'ан'і пласт'івц'і].
3. Загорнути в хустку [заго^ўрну□ти^е ў ху□стку].
4. Народжуватися для щастя [наро□джувати^еся дл'а шча□ст'я].
5. Ківш п'яного меду [к'іўш пйанко□го ме□ду].

Модуль 2. Модифікації і чергування фонем.

Студент повинен знати:

1. Фонологічна система української мови. Ознаки фонем, їх вияв у мовленні.
2. Комбінаторні модифікації голосних і приголосних фонем (загальна характеристика).
3. Позиційні модифікації голосних і приголосних фонем.
4. Особливості асиміляції приголосних за дзвінкістю/глухістю в українській мові.
5. Асиміляція за місцем і способом творення.
6. Асиміляція за твердістю/м'якістю.
7. Дисиміляція приголосних фонем.
8. Модифікації і чергування фонем: відмінність мовних явищ.
9. Історичні чергування голосних фонем.
10. Найдавніші чергування голосних фонем.
11. Чергування [о] та [е] з [і]. Відхилення від чергування [о] та [е] з [і].
12. Чергування [о] та [е] з [Ø].
13. Чергування [е] та [о] після шиплячих і [й]. Відхилення у чергуванні [е] та [о] після шиплячих і [й].
14. Чергування [и] з [о] у звукосполученнях [ри], [ли] – [ро], [ло].
15. Чергування голосних [у], [і] з [в], [й].
16. Особливості чергування голосних фонем в українській та російській мовах.
17. Історичні чергування приголосних фонем (загальна характеристика).
18. Чергування приголосних [г] – [ж], [к] – [ч], [х] – [ш], зумовлене впливом першої палаталізації.
19. Чергування приголосних [г] – [з'], [к] – [ц'], [х] – [с'], зумовлене впливом другої палаталізації.
20. Чергування приголосних у дієслівних коренях внаслідок взаємодії з [й].
21. Чергування губних приголосних [б] – [бл], [п] – [пл], [м] – [мл], [в] – [вл], [ф] – [фл] внаслідок взаємодії з [й].
22. Чергування приголосних [б] – [бй], [п] – [пй], [м] – [мй], [в] – [вй], [ф] – [фй], [р] – [рй] внаслідок ствердіння приголосних перед [а].
23. Зміни в групах приголосних.
24. Спрощення в групах приголосних.

Студент повинен вміти:

1. Виявляти у словах позиційні, комбінаторні й факультативні варіанти фонем, пояснювати причини їх виникнення.
2. Давати повну характеристику явищ асиміляції й дисиміляції приголосних у словах.
3. Виявляти у словах історичні чергування голосних фонем, пояснювати причини їх виникнення.
4. Виявляти у словах історичні чергування приголосних фонем, пояснювати причини їх виникнення.
5. Характеризувати зміни в групах приголосних та спрощення в групах приголосних.

В а р і а н т 1.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. З поданих тверджень визначте три правильних.

- А. Модифікації фонем пов'язані з частковими змінами фонemi в мовному потоці, внаслідок чого вона набуває того чи іншого відтінку, проте не втрачає своєї фонематичної приналежності.
- Б. Акомодация – це такий тип модифікації фонем, що відбувається лише між голосними звуками.
- В. Чергування фонем пов'язані з переходом однієї фонemi в іншу.
- Г. Вимова звуків [в] і [й] як [ў] та [ї] належить до комбінаторних модифікацій фонем.
- Ґ. Напівпом'якшена вимова перед наступним голосним [і] губних [б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], передньоязикових шиплячих [ш'], [ж'], [ч'], задньоязикових [г'], [к'], [х'] і глоткового [ґ'] належить до комбінаторних модифікацій приголосних фонем.
- Д. Вимова ненаголошених звуків [е], [и], [о], як [е"], [и"], [о"] належить до позиційних модифікацій голосних фонем.

Завдання 2. Визначте, які з поданих чергувань голосних і приголосних є: **1)** притаманною ознакою української мови; **2)** характерні як для української, так і для російської мов.

- А. [о] та [е] з [і].
- Б. [о] та [е] з [Ø].
- В. [е] та [о] після шиплячих і [й].
- Г. [г] – [ж]; [к] – [ч]; [х] – [ш].
- Ґ. [г] – [з']; [к] – [ц']; [х] – [с'].

Д. [б] – [бй], [в] – [вй], [п] – [пй], [ф] – [фй], [м] – [мй], [р] – [рй].

Е. [п] – [пл], [б] – [бл], [в] – [вл], [м] – [мл], [ф] – [фл].

Завдання 3. З'ясуйте, які з поданих чергувань приголосного [д] властиві: 1) українській мові, а які 2) російській мові. Наведіть приклади.

А. [д] – [ж], [д] – [жд].

Б. [д] – [дж].

Практичний блок завдань

Завдання 1. І. Поясніть причини появи подовжених приголосних звуків у поданих словах. Запишіть їх орфографічно та фонематичною транскрипцією. З'ясуйте, в яких випадках довгий звук позначає дві тих самих фонemi, а в яких дві різні фонemi. **ІІ.** Назвіть, які звуки в українській мові не можуть вимовлятися подовжено.

[коза□ч:и^ена], [закв'іч:ани^ї], [доц'і:ї], [см'ііе□с':а], [стор'іч':а], [м'іц':у], [бе^нз:а□хи^єсни^ї], [за□ўйаз':у], [коло□с':а], [п'іўде□н:и^єї].

Завдання 2. Запишіть слова у три колонки: 1) у яких відбувається асиміляція, дайте характеристику цього явища; 2) у яких відбувається дисиміляція; 3) у яких не відбувається жодна з названих модифікацій.

Дужчий, перепливуть, роздоріжжя, занепадати, сердешний, лиття, слабший, козаччина, людський, розрізати, дійдуть, делікатність, мести, розширити, кріль, уквітчаний, кладка, дехто, схилити, проклясти, рибалка, з легкістю, хтось, соняшники, гончар.

Завдання 3. У якому рядку в усіх словах наявна повна фіксована асиміляція приголосних:

А. Вогкий, довжелезний, ручці, незчувся, зітхнув.

Б. Мигтіла, на річці, якби, з трепетом, місця.

В. Пісня, розчиняти, легко, кількість, безсметря.

Г. Бджола, передчуття, спершись, сказати, піщаний.

Завдання 4. У якому рядку допущено помилку при вживанні у – в:

А. Бувати всюди; стала як укопана; хто уважний.

Б. Вода встоялася; зі словами на устах; парус у морі.

- В.** Ми вдивляємось в далечінь; там усі працюють, всі заробляють.
Г. Можна уявити собі; коли вже ранок; розпалена уява.

Завдання 5. До поданих слів доберіть словоформи або споріднені слова, в яких є чергування голосних фонем. Поясніть їх.

Тернопіль, чоло, печений, народ, пень, чернетка, гарячий, сидіти, копієчка, бетон, шовк, зелень, учитель, бачення.

Завдання 6. До поданих слів доберіть словоформи або споріднені слова, в яких є чергування приголосних фонем. Поясніть їх.

Повіка, завірюха, Наталка, спека, скарга, двінок, квиток, примха, оздобити, хрестити, ушкодити, череп'яний, ткати, бігти, котити, схопити.

Завдання 7. У якому рядку в усіх словах **1)** відбувається чергування приголосних, зумовлене впливом I палаталізації; **2)** чергування приголосних, зумовлене впливом II палаталізації; **3)** чергування приголосних у дієслівних коренях внаслідок взаємодії з [й].

А. Знешкодити, обкрутити, виробити, лестити, вирядити.

Б. Вмовити, схоплений, тріск, голос, тиша.

В. Лихо, будяк, верх, оберемок, око.

Г. Язик, жінка, горох, тайга, Буг.

Г. Сніги, плуг, плескати, лестити, пташиний.

Завдання 8. Визначте, у якому рядку в усіх словах **1)** відбувається чергування [o], [e] з [i]; **2)** [o], [e] з Ø; **3)** [e] та [o] після шиплячих та [й].

А. Рядок, новинка, знавець, жоден, сон.

Б. Четвірка, шостий, звечора, чорнозем, надвечір.

В. Золотий, котити, ганяти, Київ, миски.

Г. Поріг, сніп, лебеді, попіл, роковини.

Г. Багач, жовтий, кіготь, льон, іскра.

В а р і а н т 2.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. З поданих тверджень визначте три правильних.

А. Фонема в мовленні реалізується за допомогою звуків, які називаються алофонами фонemi.

Б. Асиміляція – це зміни, що відбуваються між звуками різної категорії (тобто між голосними і приголосними).

В. Ненаголошені голосні приблизно втричі коротші за наголошені.

- Г. Усі дзвінки приголосні звуки в кінці слова і складу зазнають асиміляції за глухістю.
- Г. Шиплячі [ж], [ч], [ш] перед свистячими завжди уподібнюються до свистячих [з], [ц], [с].
- Д. Зміна груп приголосних [дт] і [тт] на [ст] у дієсловах належить до явищ асиміляції.

Завдання 2. Які голосні звуки в ненаголошеній позиції зазнають якісних змін, помітних на слух в 1) українській мові; 2) в російській мові.

- А. [а], [о], [у].
- Б. [а], [о], [э].
- В. [е], [и], [о].
- Г. [у], [ы], [и].

Завдання 3. З'ясуйте, як вимовляється буквосполучення ться в 1) українській мові; 2) російській мові. Наведіть приклади, записавши їх фонетичною транскрипцією.

- А. Як звукосполучення [т'ц'].
- Б. Як звук [ц':].
- В. Як звук [ц:].
- Г. Як звукосполучення [тц].
- Г. Як звукосполучення [тс].

Практичний блок завдань

Завдання 1. І. Поясніть причини появи подовжених приголосних звуків у поданих словах. Запишіть їх орфографічно та фонематичною транскрипцією. З'ясуйте, у яких випадках довгий звук позначає дві тих самих фонemi, а в яких дві різні фонemi. **ІІ.** Назвіть, які звуки в українській мові не можуть вимовлятися подовжено.

[в'ід':а□чи'ти], [ди□хан':а], [с'іл':у], [ж:а□ти'с'а], [на р'іц':і], [не'ск'інче□н:и'ї], [пере'л':у□т'], [п'їюди□н:и'ї], [поми'л'а□йес':а], [вми'ва□йес':а].

Завдання 2. Запишіть слова у три колонки: 1) у яких відбувається асиміляція, дайте характеристику цього явища; 2) в яких відбувається дисиміляція; 3) в яких не відбувається жодна з названих модифікацій.

Кращий, зітхнути, віз, піщаний, боязнь, скликати, на подушці, народжується, Харківщина, хтось, торішній, сісти, просьба, хрестити, їсти, дослідження, сільський, відкотити, недоробка, начищати, зчесати, переплисти, звіт, довший, значний.

Завдання 3. У якому рядку в усіх словах відбувається асиміляція за глухістю.

- А. Розкішний, підтанцьовувати, з квітами, в'язка, безсонний.
- Б. Вогкість, наслідки, рибка, натхнення, скуштувати.
- В. Розсідлати, зітхнути, кігтик, безперестанку, стиха.
- Г. Галузка, розшити, привокзальний, зіллячко, з сіллю.

Завдання 4. У якому рядку допущено помилку при вживанні у – в.

- А. Як в воду дивився; пішов вночі; брати у голову.
- Б. Не вкладається в голову; піти у світ; досада вхопила.
- В. Грати в одну дудку; прилетів улітку; закупив усе необхідне.
- Г. Весь упрів; варто впроваджувати; вдавана увага.

Завдання 5. До поданих слів доберіть словоформи або споріднені слова, у яких є чергування голосних фонем. Поясніть їх.

Полетіти, замкнути, ранок, похід, дзвенить, долоня, ворота, відеречко, кравець, курочка, пшениця, діловод, вирок, стергти.

Завдання 6. До поданих слів доберіть словоформи або споріднені слова, в яких є чергування приголосних фонем. Поясніть їх.

Чарка, діалог, примха, перемога, вписати, ушкодити, оздобити, відокремити, крупа, зоря, Шепетівка, мастити, важити, дашок.

Завдання 7. У якому рядку в усіх словах 1) відбувається чергування приголосних, зумовлене впливом I палаталізації; 2) чергування приголосних, зумовлене впливом II палаталізації; 3) чергування приголосних у дієслівних коренях внаслідок взаємодії з [й].

- А. Сликати, установити, нагородити, запустити, трудитися.
- Б. Перекроїти, забути, прибавити, лягти, звисати.
- В. Сніжити, скарга, ціпочок, рушати, холодок.
- Г. Розруха, туга, юшка, байка, спека.
- Г. Виблискувати, подивитися, вразити, річний, дзюркіт.

Завдання 8. Визначте, в якому рядку в усіх словах 1) відбу-

вається чергування [o], [e] з [i]; 2) [o], [e] з Ø; 3) [e] та [o] після шиплячих і [й].

- А. Ложечка, маєток, іспанець, склянка, парубок.
- Б. Шестеро, пшоно, чорніти, женитися, звечоріло.
- В. Шелест, семилітній, трусити, тягти, тексти.
- Г. Двір, корова, Львів, нести.
- І. Перелетіти, посол, пливти, колода, мережити.

В а р і а н т 3.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. З поданих тверджень визначте три правильних.

- А. Найсамостійніший, незалежний алофон фонеми – це її головний вияв у мовленні.
- Б. Вимова звуків [в], [й] як [ў] та [ї] належить до позиційних варіантів фонем.
- В. Дзвінкий приголосний [з] – прийменник або префікс – перед наступним глухим приголосним кореня звичайно не оглушується.
- Г. Передньоязикові приголосні [д], [т], [л], [н], [з], [с], [дз], [ц] в середині слова й у кінці префікса перед іншим м'яким приголосним цієї групи звичайно пом'якшуються.
- І. Приголосні [ж], [ч], [ш], [г], [к], [х], [ґ], [б], [п], [в], [м], [ф] перед будь-яким іншим м'яким приголосним звичайно пом'якшуються.
- Д. Зміна групи приголосних [стл] на [сл] належить до явища дисиміляції приголосних.

Завдання 2. Як вимовляється в ненаголошеній позиції голосний [o] в 1) українській мові; 2) російській мові.

- А. [o^y].
- Б. [y^o].
- В. [a^o].
- Г. [Λ].

Завдання 3. Вкажіть: 1) що послужило причиною чергувань приголосних [б] – [бй], [в] – [вй], [п] – [пй], [м] – [мй], [ф] – [фй], [р] – [рй] в українській мові; 2) чи відбувається таке чергування в російській мові (так / ні).

- А. Ствердіння губних приголосних перед [а].
- Б. Вплив другої палаталізації.
- В. Взаємодія з наступним [й].
- Г. Вплив першої палаталізації.

Практичний блок завдань

Завдання 1. І. Поясніть причини появи подовжених приголосних звуків у поданих словах. Запишіть їх орфографічно та фонематичною транскрипцією. З'ясуйте, в яких випадках довгий звук позначає дві тих самих фонemi, а в яких дві різні фонemi. **ІІ.** Назвіть, які звуки в українській мові не можуть вимовлятися подовжено.

[п'ід:бри□ти́с'а], [рожа□р'увати́], [св'іти́ц'а], [страх'і́т'а],
[ц'і́н:и́], [т'і́н':у], [доне□ч:и́на], [ви́сло□ўл'уван':а],
[спросо□н':а], [об'і́л':у□т'].

Завдання 2. Запишіть слова у три колонки: **1)** в яких відбувається асиміляція, дайте характеристику цього явища; **2)** в яких відбувається дисиміляція; **3)** в яких не відбувається жодна з названих модифікацій.

Тхнути, кругліший, цвісти, ковальський, розгубленість, косьба, через жито, зштовхнути, наспівається, хто-небудь, рушниця, Чернігівщина, муляр, вужчий, сісти, корінний, підсадити, схилити, ягідка, пригощати, начистити, зріст, місячний, щастя, досвід.

Завдання 3. У якому рядку відбувається фіксована асиміляція.

- А. Дошаний, розбігтися, відчувати, протиріччя, схований.
- Б. Стихнути, пращури, судинний, сплетіння, навмання.
- В. Людський, ліщина, бджола, століття, сподобатися.
- Г. Щастя, склепіння, спилати, обсипати, Одещина.

Завдання 4. У якому рядку допущено помилку при вживанні у – в.

- А. Як в діряву бочку; поставити в сховок; дорогу указувати.
- Б. Думка майнула в голові; похолонуло в душі; закохатися у творчість.
- В. Вхопити в обидві жмені; забіга□ти вперед; відома установа.
- Г. Завітав урешті-решт; зайти в глухий кут; закритися в собі.

Завдання 5. До поданих слів доберіть словформи або споріднені слова, у яких є чергування голосних фонем. Поясніть їх.

Опівночі, сухий, Вишгород, стремено, Ігорів, чернець, вечере, зберегти, хлібороб, достаток, серпня, поріг, творення, інженер.

Завдання 6. До поданих слів доберіть словформи або споріднені слова, у яких є чергування приголосних фонем. Поясніть їх.

Галузка, кожух, ланцюг, лестити, котити, нагородити, охопити, умовити, гора, солома, Калинівка, крутити, пасочок, грішити.

Завдання 7. У якому рядку в усіх словах 1) відбувається чергування приголосних, зумовлене впливом I палаталізації; 2) чергування приголосних, зумовлене впливом II палаталізації; 3) чергування приголосних у дієслівних коренях внаслідок взаємодії з [й].

- А. Спустити, заощадити, сплатити, позбавити, вирізати.
- Б. Впустити, закреслити, промовити, рух, голуб.
- В. Серпанок, тихий, позначати, гріх, яблуко.
- Г. Миколаївка, повіка, вага, вибух, колиска.
- І. Залишити, вмошувати, запрягати, дрова, токар.

Завдання 8. Визначте, в якому рядку в усіх словах 1) відбувається чергування [o], [e] з [i]; 2) [o], [e] з [Ø]; 3) [e] та [o] після шиплячих і [й].

- А. Полудень, сойка, грудня, мозок, віночок.
- Б. Жонатий, четверо, вечорниці, пшениця, чернець.
- В. Гнів, голос, висихати, помирати, курінь.
- Г. Глухів, зріст, сторона, шість, хода.
- І. Верболози, оберіг, мостити, шелест, пасіка.

Варіант 4.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. З поданих тверджень визначте три правильних.

- А. Факультативні варіанти фонем з'являються внаслідок діалектного оточення та зумовлюються стилем мовлення й індивідуальними особливостями вимови.
- Б. Поява губного відтінку нелабіалізованих голосних у позиції між губними приголосними є прикладом акомодатії голосних.
- В. Уподібнення свистячих [с], [з], [ц] до шиплячих [ш], [ж], [ч] належить до асиміляції приголосних за глухістю.

- Г. У словах *різка, сережка, казка, рибка* дзвінкі приголосні при вимові завжди оглушуються.
- Г. Зміна звукосполучення [кт] на [хт] є наслідком дисиміляції приголосних.
- Д. Передньоязикові приголосні [д], [т], [л], [н] перед дальшими напівпом'якшеними губними, шиплячими або задньоязиковими зазнають уподібнення за м'якістю.

Завдання 2. Як вимовляється в ненаголошеній позиції голосний [e] в таких словах: **1)** летимо в українській мові; **2)** летим у російській мові.

- А. [лети^емо□].
- Б. [ле^ити^емо□].
- В. [л'и^ити□м].
- Г. [л'эти□м].

Завдання 3. Визначте, які з поданих чергувань приголосних є притаманною ознакою **1)** української мови; **2)** а які характерні як для української, так і для російської мов.

- А. [г] – [з'], [к] – [ц'], [х] – [с'].
- Б. [б] – [бй], [в] – [вй], [п] – [пй], [ф] – [фй], [м] – [мй], [р] – [рй].
- В. [п] – [пл], [б] – [бл], [в] – [вл], [м] – [мл], [ф] – [фл].
- Г. [г] – [ж], [к] – [ч], [х] – [ш].

Практичний блок завдань

Завдання 1. І. Поясніть причини появи подовжених приголосних звуків у поданих словах. Запишіть їх орфографічно та фонематичною транскрипцією. З'ясуйте, в яких випадках довгий звук позначає дві тих самих фонemi, а в яких дві різні фонemi. **ІІ.** Назвіть, які звуки в українській мові не можуть вимовлятися подовжено.

[роз':а□ви^ити^ис'а], [сторо□н':ій], [рож:о□вувати^и], [в'ідчут':а□м], [вт'іша□йес':а], [туре□ч:и'на], [галу□з':а], [упов'іл'-не^ин':а], [п'іч':у], [нал':у□т'].

Завдання 2. Запишіть слова у три колонки: **1)** в яких відбувається асиміляція, дайте характеристику цього явища; **2)** в яких відбувається дисиміляція; **3)** в яких не відбувається жодна з названих модифікацій.

Доповідь, ближчий, Чернівеччина, людський, наряд, навздогінці, стоптати, вокзал, без жартів, зчорніти, оглядається, казна-хто, ліщина, сердешний, оповісти, мести, намерзання, обписати, просвіщати, страсти, зусилля, збіг, швидший, нічний, рибалка.

Завдання 3. У якому рядку в усіх словах відбувається асиміляція за місцем і способом творення.

- А. Роздумувати, насторожся, зжинати, родинний, притихши.
- Б. Зцілити, на вудочці, розжовувати, безсонний, легкий.
- В. Збираєшся, щастя, на дужці, треться, розжартуватися.
- Г. Розжалобити, жінці, зжовкнути, на подушці, відтяти.

Завдання 4. У якому рядку допущено помилку при вживанні і – й.

- А. Мати і її донька; вам пора іти; така тиха, що і води не замутиль.
- Б. За ним і слід захолюнув; „Війна і мир”; Микола і його друзі.
- В. Їздив удень і вночі; аж поки не йшли до вінця; батько й мати.
- Г. Не йде в голову; купив і подарував; чоловіче ймення.

Завдання 5. До поданих слів доберіть словоформи або споріднені слова, в яких є чергування голосних фонем. Поясніть їх.

Трусити, уклонитися, вечорниці, хлопець, борода, полотно, винахід, овес, Дмитрів, глитати, шостий, судження, шелест.

Завдання 6. До поданих слів доберіть словоформи або споріднені слова, в яких є чергування приголосних фонем. Поясніть їх.

Туга, вибух, подруга, запровадити, викликати, розрізати, прибавити, схопити, соловей, торф, Софіївка, їздити, таночок, вершити.

Завдання 7. У якому рядку в усіх словах 1) відбувається чергування приголосних, зумовлене впливом I палаталізації; 2) чергування приголосних, зумовлене впливом II палаталізації; 3) чергування приголосних у дієслівних коренях внаслідок взаємодії з [й].

- А. Оповісти, закотити, закріпити, вписати, вимастити.
- Б. Оповідати, приголубити, напружити, совість, капати.
- В. Горщик, козак, око, річний, мука.
- Г. Верхівка, облога, кожух, атака, нога.
- Г. Кочерга, приступити, відблискувати, піщаний, розтриво-

житися.

Завдання 8. Визначте, у якому рядку в усіх словах **1)** відбувається чергування [o], [e] з [i]; **2)** [o], [e] з Ø; **3)** [e] та [o] після шиплячих і [й].

- А. Ставок, додаток, дно, жнець, вересень.
- Б. Четвертий, чорнило, вечірній, чернець, жона.
- В. Долоня, семилітній, висхлий, ганяти, листочок.
- Г. Косів, твір, Василева, голова, гора.
- І. Солома, чернозем, річечка, грім, зачарований.

Модуль 3. Склад. Наголос.

Студент повинен знати:

1. Акустичні та артикуляційні властивості складу. Визначення складу.
2. Основні правила фонетичного складоподілу.
3. Фонетичний та орфографічний поділ слова на склади.
4. Визначення наголосу. Його артикуляційна й акустична природа.
5. Динамічний (силовий) наголос, особливості динамічного наголосу в українській і російській мовах.
6. Кількісний (довготний) наголос; музичний (тонічний) наголос; якісний наголос.
7. Функції наголосу (конститутивна, ідентифікаційна, смислова, формотворча, стилістична).
8. Типи наголосу за місцем роташування у слові.
9. Поняття про постійний і рухомий наголос.
10. Поняття про головний і побічний наголос.
11. Фразовий наголос, типи фразового наголосу: наголос акцентної групи; синтагматичний наголос; логічний наголос; емоційний наголос.
12. Правила наголошування слів у сучасній українській літературній мові.
13. Причини порушення літературних норм при наголошуванні слів.

Студент повинен вміти:

1. Здійснювати поділ слів на фонетичні склади.
2. Встановлювати відмінність між фонетичним й орфографічним складоподілом.

3. Давати характеристику складу (відкритий/закритий, прикритий/неприкритий, наголошений/ненаголошений).
4. Наголошувати слова, характеризувати наголос за місцем розташування у слові.
5. Визначати функцію наголосу.
6. Визначати різні типи фразового наголосу.
7. Встановлювати неправильне наголошування слів, вказувати причини такого явища.

В а р і а н т 1.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. Продовжіть визначення складу.

- А. Це мінімальний відрізок (сегмент) мовлення, що характеризується максимальною артикуляційною єдністю звуків, які розташовуються в порядку зростання м'язової напруженості та акустичної інтенсивності, має єдину вершину гучності, представлену голосним.
- Б. Це найменша значуща одиниця мови.
- В. Це найкоротша виокремлювана одиниця усної мови, яка утворюється мовними органами за один момент вимовляння.
- Г. Найменша одиниця звукової системи мови, за допомогою якої розрізняються наділені значенням частини слова, окремі слова та їхні граматичні форми.

Завдання 2. Визначте три правильних твердження.

- А. Правила поділу слова на фонетичні склади пов'язані з його фонемним складом.
- Б. Склад має артикуляційні та акустичні властивості.
- В. Кількість складів у слові не залежить від кількості голосних звуків у ньому.
- Г. В українській мові наголос є тільки динамічним.
- І. В українській мові наголос вільний і може припадати на будь-який склад у слові.
- Д. До нескладотворчих голосних належать [ў] та [ї].

Завдання 3. Звукове виділення наголошеного складу може здійснюватися:

- А. Тільки силою звука.

- Б. Висотою звука.
- В. Силою, тривалістю і якістю звука.
- Г. Тільки тривалістю звука.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Розбийте слова на фонетичні склади. Поставте наголос.

Розкішний, орнамент, гуртожиток, добробут, кількість, осяйний, одинадцять, незліченний.

Завдання 2. Визначте ряд слів, у яких наголос відіграє смислорозрізнявальну функцію.

- А. Замок, алфавіт, буква, незрівнянний, ніде.
- Б. Сім'я, тріска, колос, орган, терен.
- В. Приклад, шофер, зібрання, неперехідний, адресний.
- Г. Мука, об'єднання, запитання, атлас, вигода.
- Г. Обід, возз'єднання, консерваторський, зараз, туга.

Завдання 3. Визначте ряд слів, у яких наголос характеризується постійністю у межах одного слова.

- А. Вербa, лист, рука, ланкова, воля.
- Б. Весна, годинник, лежак, професор, клас.
- В. Яблуко, море, порядок, шофер, автор.
- Г. Зона, гора, леді, коректор, голова.
- Г. Спорт, книгарня, таксі, ознака, радість.

Завдання 4. Визначте ряд слів, у яких правильно зроблено фонетичний складоподіл.

- А. Воль-ність, рід-ний, без-край, лі-сник, під'-їзд.
- Б. Ніч-ний, ря-сний, гор-дий, мас-ний, ки-слий.
- В. Лег-кий, скла-дний, мас-ка, ро-блю, кві-тка.
- Г. Во-гкий, лі-чба, оз-на-ка, спан-ня, во-ро-жба.
- Г. Рі-чка, ми-ска, кур-ник, о-бвал, каз-ка.

Завдання 5. Із поданих речень випишіть слова: **а)** що можуть мати два різні наголоси без зміни значення; **б)** що зі зміною наголосу змінюють граматичне значення.

1. В неї(1) [Ксені] сині(2) очі(3), розлогі(4) чорні(5) брови(6) і каштанові(7) коси(8) (Р. Андріяшик).
2. Які в неї розіскрені(1) волошкові(2) очі(3)! (О. Гурейв).

3. Вийди(1) ж скоріше(2), о друже(3) бажаний(4), вийди(5) на тихий(6) мій(7) гук(8) (І. Кочерга).
4. Він (Лаврін) був менший(1) син(2) у батька(3), і все батьківське(4) добро(5), по українському(6) звичаю(7), припадало(8) меншому(9) синові(10) (І. Нечуй-Левицький).
5. Накидали(1) йому(2) повну(3) шапку(4) золота(5) й сребра(6) (Марко Вовчок).

В а р і а н т 2.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. *Яке із запропонованих визначень складу ґрунтується на експіраторній теорії тлумачення цього поняття.*

- А. Склад – це один звук або сполучення кількох звуків, що вимовляються одним поштовхом видихуваного повітря.
- Б. Склад – це частина слова, в якій поєднується більш гучний (сонорний) звук з менш гучним.
- В. Склад – це мінімальний відрізок мовлення, що характеризується артикуляційною й акустичною єдністю звуків.
- Г. Склад становить собою хвилю зростання гучності, після чого може відбуватися її спад (але не обов’язково).

Завдання 2. *Визначте три правильних твердження.*

- А. Правила поділу слова на фонетичні склади визначаються тяжінням української мови до відкритих складів та дією закону зростаючої гучності.
- Б. Наголос є найменшою лінійною одиницею мовлення.
- В. Кількість складів у слові залежить від кількості голосних звуків.
- Г. У звуковому виділенні наголошеного складу бере участь кілька чинників: сила звука, тривалість, якість.
- Г. Рухомий наголос – це здатність наголосу припадати на будь-який склад у слові.
- Д. Подвійне наголошування у словах літо□пис і лі□топис, скоро□пис і ско□ропис є нормою української літературної вимови.

Завдання 3. *Визначте рядок, у якому названо всі функції наголосу.*

- А. Словотвірна, формотворча, стилістична.
- Б. Конститутивна, ідентифікаційна, диференційна, стилістична.
- В. Комунікативна, емоційна, диференційна.
- Г. Словозмінна, інформативна, конститутивна.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Розбийте слова на фонетичні склади. Поставте наголос.

Надбережний, вселюдський, досвітній, зав'язка, обладнання, займаєшся, застібка, підмовляти, рівномірний.

Завдання 2. Визначте ряд слів, у яких правильно зроблено фонетичний складоподіл.

- А. По-да-рун-ко-вий, ре-крут-ський, сви-ста-ти, тру-бча-стий, у-я-рми-ти.
- Б. По-ві-тря-ний, рі-вне-нький, серп-не-вий, у-вім-кне-ний, фраг-мент.
- В. По-вне-нький, све-рдли-ти, фун-да-мент, хва-сто-щі.
- Г. Ро-зім-кну-ти, тор-кну-ти, хи-trenb-кий, чер-пну-ти.
- Г. Скру-тний, у-пря-гти, чад-ра, шан-таж, ю-рми-ти-ся.

Завдання 3. Визначте ряд слів, у яких наголос відіграє смислорозрізнявальну функцію.

- А. Заклад, туга, наречений, нездійснений, повід.
- Б. Варення, вигода, музика, тріска, обладнання.
- В. Дочиста, жати, загорода, захід, корпус.
- Г. Дотеп, знаходити, поверх, посеред, різка.
- Г. Зараз, некролог, подруга, поперек, родовий.

Завдання 4. Визначте ряд слів, у яких наголос характеризується постійністю в межах одного слова.

- А. Вгамуватися, грім, квапитися, маловірогідний, плітка.
- Б. Гусак, дашок, килим, луцимо, плуг.
- В. Акцент, багатовидовий, вереск, відгадати, гривня.
- Г. Веретено, гудзик, кільканадцять, дружити, тьмяніти.
- Г. Багаж, козацький, ложка, дівка, задобрити.

Завдання 5. Із поданих речень випишіть слова: а) що можуть мати два різні наголоси без зміни значення; б) що зі зміною наголосу змінюють граматичне значення.

1. Михайло(1) сидів(2) на борозні(3) і їв пироги(4) зі сливовим(5) повидлом(6).
2. Веселе(1) сонечко(2) ховалось(3) В веселих(4) хмарах(5) весняних(6) (Т. Шевченко).
3. З моря(1) наближалася(2) шаланда(3), видно(4) було(5) ...ви-махи(6) весел(7) (Ю. Яновський).
4. Мороз(1) такий(2), що дай Боже(3) видихати(4) (Я. Качура).
5. Обід(1) мав бути(2) далеко(3) пізніше(4) і дуже(5) парад-ний(6), а потім(7) забави(8), танці(9) та урочиста(10) ве-черя(11) (Леся Українка).

В а р і а н т 3.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. Поділ слів на фонетичні склади в українській мові пов'язаний з наступними чинниками.

- А. З орфографічними правилами переносу слів з одного рядка в інший.
- Б. З поділом слова на фонеми.
- В. З поділом слова на значущі частини (корінь, префікс, суфікс та ін.).
- Г. З тяжінням української мови до відкритих складів та дією закону зростаючої гучності.

Завдання 2. Визначте три правильних твердження.

- А. За теорією гучності, кожен склад становить послідовність звуків із зростаючою від початку до вершини складу гучністю.
- Б. Прикритий склад починається голосним звуком.
- В. Три приголосні, якщо два перші з них шумні, а третій сонорний, належать до наступного складу.
- Г. Фразовий наголос виділяється тільки в реченні.
- І. Віддієслівні іменники с. р. на -ання, у яких більше двох складів, мають наголос на закінченні: навчання□, завдання□.
- Д. В українській мові наголос не рухомий.

Завдання 3. У якому рядку подано визначення логічного наголосу.

- А. Виділення одного складу слова за допомогою артикуляцій-них й акустичних засобів, властивих мові.
- Б. Це наголос, за допомогою якого об'єднуються в одне фоне-

тичне слово повнозначні слова зі службовими або допоміжними словами.

- В. Це особливе виділення голосом слова в реченні з метою підкреслити важливість його в смисловій структурі речення.
- Г. Це виділення важливої зі смислового погляду частини висловлення у зв'язку з вираженням експресії мовлення, емоційного стану мовця.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Розбийте слова на фонетичні склади. Поставте наголос.

Півмісячний, вседозволеність, досконалий, заступник, облагоджувати, розквартируватися, сковзанка.

Завдання 2. Визначте ряд слів, у яких правильно зроблено фонетичний складоподіл.

- А. По-всяк-час, ре-ктор-ський, хру-сткий, чер-кну-ти, мус-ку-лис-тий.
- Б. По-гля-ну-ти, сім-на-дця-те-ро, чо-рно-бри-вень-кий, мор-гну-ти, ма-гіс-тер-ський.
- В. Спо-кій-не-нький, ші-стка, мо-вча-нка, кри-хто-чка, за-пра-вний.
- Г. Цу-пкень-кий, ме-бле-вий, ко-ро-тко-стро-ко-вий, за-крі-пле-ний, жа-ді-бний.
- Ґ. Шкряб-ну-ти, ма-ндрі-вний, ко-ван-ка, за-кли-чний, жер-тов-ник.

Завдання 3. Визначте ряд слів, у яких наголос відіграє смислорозрізнявальну функцію.

- А. Розважний, скоропис, варення, бажаний, весняний.
- Б. Сім'я, старшина, адресний, паша, відбірний.
- В. Стріла, терези, черствий, шкода, абияк.
- Г. Русин, легкий, сіяти, ніде, чобіт.
- Ґ. Навчання, запастися, пора, поле, різка.

Завдання 4. Визначте ряд слів, у яких наголос характеризується постійністю у межах одного слова.

- А. Зближатися, козачок, дрізд, сутінок, тугенький.

- Б. Схопити, творити, тітка, помилка, одинак.
- В. Бабуся, вівчарство, ганок, давній, зашкодити.
- Г. Бджілка, збадьоритися, люлька, стригти, обтяти.
- Г. Ковтати, люб'язний, мандат, ластівка, жбурнути.

Завдання 5. *Із поданих речень випишіть слова: а) що можуть мати два різні наголоси без зміни значення; б) що зі зміною наголосу змінюють граматичне значення.*

1. Ніяке(1) перо(2), ані щітка(3) маляра(4) не передала(5) б тієї(6) чарівної(7) ігри(8), яку(9) витівало(10) сонце(11) (Панас Мирний).
2. Обличчя(1) його(2) посіріло(3), і вуха(4) стали(5) воцаними(6)...(Л. Первомайський).
3. Один(1) із Менделєвих(2) закопів(3) залляла(4) вода(5), а другий(6) завалився(7) і присипав(8) трьох робітників(9) (І. Франко).
4. Вже(1) смеркло(2). Захід(3) згас(4) багрянний(5) (М. Рильський).
5. Оглядачі(1) політичних(2) новин(3) мають(4) бути(5) точними(6) й неупередженими(7) (3 газети).

В а р і а н т 4.

Теоретичний блок завдань

Завдання 1. *Яке із запропонованих визначень складу впливає із теорії гучності.*

- А. Склад – це частина слова, яку характеризує хвиля наростання і зменшення гучності.
- Б. Склад – це частина слова, в якій поєднується більш гучний (сонорний) звук з менш гучним.
- В. Склад – це мінімальний відрізок мовлення, що характеризується артикуляційною й акустичною спаяністю звуків.
- Г. Склад – це один звук або сполучення кількох звуків, що вимовляються одним поштовхом видихуваного повітря.

Завдання 2. *Визначте три правильних твердження.*

- А. Межа між складами проходить у місці найбільшого спаду м'язового напруження і гучності.
- Б. Усі голосні звуки можуть бути складотворчими і нескладотворчими.
- В. Українській мові властиве біль-менш рівномірне чергування

й послаблення наголошеності у ритмічній структурі слова, що протиставляється російській мові, де простежується виразне зростання наголошеності у препозиції і її спад у постпозиції.

- Г. Рухомий наголос – це наголос, який змінюється при зміні граматичної форми самого слова.
- Г. Синтагматичний наголос – це особливе виділення голосом слова в реченні з метою підкреслити важливість його в смисловій структурі речення.
- Д. Наголошування слів ло́жки, ла́стівки, вка́зівки є нормою української літературної мови.

Завдання 3. У якому рядку подано визначення синтагматичного наголосу.

- А. Це виділення голосом найважливішого слова синтагми (як правило, останнього), навколо якого об'єднуються інші менш наголошені або ненаголошені слова.
- Б. Виділення одного складу слова за допомогою артикуляційних й акустичних засобів, властивих мові.
- В. Це наголос, за допомогою якого об'єднуються в одне фонетичне слово повнозначні слова зі службовими або допоміжними словами.
- Г. Це виділення важливої зі смислового погляду частини висловлення у зв'язку з вираженням експресії мовлення, емоційного стану мовця.

Практичний блок завдань

Завдання 1. Розбийте слова на фонетичні склади. Поставте наголос.

Чорнобривці, всеосяжний, дошкільний, заспокійливий, підконтрольний, роззлоститися, сконденсувати, товкотнеча.

Завдання 2. Визначте ряд слів, у яких правильно зроблено фонетичний складоподіл.

- А. По-ва-жність, ре-флекс-тор-ний, спів-ро-бі-тник, ха-рак-тер-ний, цуп-кий.
- Б. П'ят-на-дця-те-ро, ма-ся-ни-стий, кон-вер-сія, е-лектро-про-від-ний, дрі-б'яз-ко-вий.
- В. Ро-звер-ну-ти, мар-шаль-ський, ком-ба-йнер, екс-пі-ра-тор-ний, дош-куль-ний.

Г. Ро-зві-дник, май-дан-чик, е-тно-гра-фія, до-слі-дни-цький, дзьо-бну-ти.

Г. Те-пле-нький, чо-тир-на-дця-тий, до-бро-дій-ство, дже-нтель-мен-ський, а-те-ста-цій-ний.

Завдання 3. *Визначте ряд слів, у яких наголос відіграє смислорозрізнявальну функцію.*

А. Атласний, брати, броня, вихор, гладкий.

Б. Задохатися, запасти, поворотний, поділ, розвідник.

В. Булава, варений, гранат, деревина, закурити.

Г. Варений, жаданий, дочиста, лежачи, каталог.

Г. Верхи, відбігати, допізна, заповзати, підліток.

Завдання 4. *Визначте ряд слів, у яких наголос характеризується постійністю у межах одного слова.*

А. Везти, гурток, звияга, істина, карбувати.

Б. Закуток, каламутний, кит, сповідь, ступити.

В. Безголосий, відвар, джерельний, вибілити, згадка.

Г. Білявий, гуля, кількадесят, макетувати, жінка.

Г. Вівтар, двері, книговидавець, любисток, сплакнути.

Завдання 5. *Із поданих речень випишіть слова: а) що можуть мати два різні наголоси без зміни значення; б) що зі зміною наголосу змінюють граматичне значення.*

1. Ведмідь(1) мед(2) достає(3) з дерева(4), а його(5) бджоли(6) кусають(7) (Марко Вовчок).

2. Надя(1) сиділа(2) мовчки(3) й прислухалася(4), що говорилося(5) в світлиці(6) (І. Нечуй-Левицький).

3. Оленчук(1) навчив(2) офіцера(3), як обрізатир(4) кущі(5), як обкопувати(6) дерева(7) (О. Гончар).

4. Юзя(1) робила(2) вже тільки(3) ті орфографічні(4) помилки(5) у французькому(6) письмі(7), які робила(8) сама(9) вчителька(10) (Леся Українка).

5. Он зоря(1) світанкова(2) до мене(3) шепоче(4) барвіста(5) (А. Малишко).

Навчальне видання
**Фонетика і фонологія сучасної української
літературної мови**

Контрольні завдання

Укладач: *Гуцуляк Тетяна Євгенівна*, кандидат філологічних наук,
доцент

Відповідальний за випуск: *Гуйванюк Ніна Василівна*, доктор
філологічних наук, професор.

Технічний редактор: *Клим Ірина Гаврилівна*